

Velty István a veszprémi „bányapolgár”

TÓTH ÁLMOS

Bányapolgár: „olyan polgára valamely bányavárosnak, ki bányamíveléssel foglalkozik és ki tudja mutatni, hogy bizonyos összeget áldozott a bányászat céljaira.”
(Pallas Lexikon)

A MOTTÓUL VÁLASZTOTT IDÉZETBEN FOGLALT fogalomnak Veszprém városa nem felel meg, hisz’ soha nem volt bányaváros, de sok vonatkozásban kapcsolódik a bakonyi földtani nyersanyagok (bauxit, mangán, kőszén, építőkövek, stb.) kutatásához, így tiszteletbeli bányavárosnak tekinthetjük. Ezt erősíti, hogy 1949-ben a Budapesti Műszaki Egyetem Nehézevegypari Karát Veszprémben hozták létre, majd egy évvel később Veszprémi Vegyipari Egyetem néven önálló felsőoktatási intézménnyé vált. De a fogalom másik három kritériumának megfelel Velty István: foglalkozott bányamíveléssel és „bizonyos összeget áldozott a bányászat céljaira”, továbbá maga is, apja is veszprémi polgár volt, nagyapjának pedig választott városa volt. Velty István életének utolsó néhány kényszerévét kivéve, amit másutt töltött, egész életét itt élte s hamvait is e város földje őrzi.

Velty István

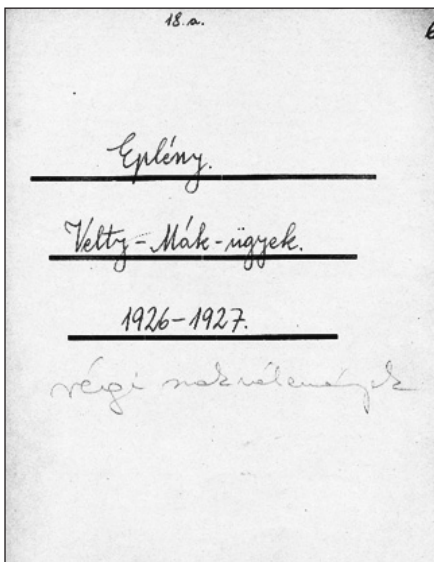
Velty Istvánt, Veszprém polgárát, kőfaragó mesterként emlegeti a bauxitkutatással foglalkozó szakirodalom, pedig sokkal több ennél. Különös és nevén túl kevés ismert alakja ő a magyar bauxitkutatásnak, tudományos és földtan-gazdasági megismerésének. Velty István, a „kutató”, ahogy magát nevezi, az ötvenes évektől Szentgálról küldött leveleket a szovjet irányítású Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.-nek (Maszobal¹), a magyar Ipari Minisztériumnak, majd a bíróság-

¹ A Potsdami Szerződés értelmében a német és a magyar tulajdonú javak a háború után szovjet kézbe kerültek. A bauxitban szegény Szovjetunió nagy figyelmet fordított a magyar bauxitra, s 1950-ben megalapította a Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt. (Maszobal) kutatóvállalatát, a

nak. Története a viszonylag bőséges dokumentumokból fölépíthető. A eseménysor a magyar bauxitbányászat tőkés-csoportjainak, vállalkozóinak sokszor ádáz küzdelmébe is rávilágít.

Információforrások

A családra vonatkozó ismereteim többsége Velty Istvánnak, ma az Egyesült Államokban élő geológus, illetve történész unokáitól származik. Az amerikai rokonsággal 2007. évi írásom² megjelenése után kerültem kapcsolatba. A tőlük kapott további iratokat, s szóbeli információkat, amelyeket mostani írásomban föl is használtam, ezúttal is köszönöm. Az arcképhez Csongrádi Mártának, a Magyar Állami Földtani Intézet Könyvtára hajdani vezetőjének jóvoltából jutottam. Ő a külföldi Velty-rokonoktól kapta, akikkel korábban kapcsolatba került, illetve adta meg Velty István unokájának elérhetőséget az első, nagyapjáról szóló írott cikkem után, amelyet elküldött nekik. Nagy örömmel fogadták az írást, többek közt azért is mert több, általuk nem ismert információt (pl. a kislődi bauxit felfedezése) tartalmazott.

*Velty MÁK ügyek doszié,
Aluérc Irattár*

A Velty István-történet, a kutatás- és bányatörténet fő forrásai az 1917–47 között működött Alumíniumérc és Bánya Rt. (Aluérc) irattárából származó „Velty-doszié”, valamint a hajdani Magyar Alumíniumipari Tröszt (MAT) Földtani Osztályának irathalmazában talált, a korábbi főgeológus Barnabás Kálmán által összegyűjtött, a későbbiekben említendő „Velty-per” föliratú, több tíz gépelt levelet tartalmazó iratanyaga. Fölhasználtam a hajdani Magyar Állami Földtani Intézet (ma Magyar Földtani és Geofizikai Intézet) irattárában lelt iratokat is, valamint unokáitól és a kor több geológus szereplőjétől néhány nem családi

A Velty István-történet, a kutatás- és bányatörténet fő forrásai az 1917–47 között működött Alumíniumérc és Bánya Rt. (Aluérc) irattárából származó „Velty-doszié”, valamint a hajdani Magyar Alumíniumipari Tröszt (MAT) Földtani Osztályának irathalmazában talált, a korábbi főgeológus Barnabás Kálmán által összegyűjtött, a későbbiekben említendő „Velty-per” föliratú, több tíz gépelt levelet tartalmazó iratanyaga. Fölhasználtam a hajdani Magyar Állami Földtani Intézet (ma Magyar Földtani és Geofizikai Intézet) irattárában lelt iratokat is, valamint unokáitól és a kor több geológus szereplőjétől néhány nem családi

Bauxitkutató Expedíciót. Formálisan magyar irányítással működött 1954-ig, amikor Magyarország kifizette a szovjet kézbe került tulajdonrészt és a hazai alumíniumipar magyar tulajdonná lett. A szovjet befolyás azonban „szakértőkön” keresztül még évtizedeken át, gyakorlatilag a rendszerváltásig fennállt.

² TÓTH 2007.

témájú iratot is kaptam. Az iratokat részben a földtani nyersanyag (bauxit) kutatástörténetének szempontjából, részben Laczkó Dezső geológusi tevékenységéhez kapcsolódóan dolgoztam fel. Az Aluérc MAT irattári anyagok és a családi eredetű iratok nálam, illetve a Földtani Intézet Tudománytörténeti Adattárában megtalálhatók. Ezek nagy száma és irattári típusú földolgozatlanságuk miatt szabályosan nem hivatkozhatók. Külön kis csoportot képeznek az alább szintén bemutatásra kerülő „Velty-per” dokumentumai, amelyeket a Budapesti Főváros Levéltárában kuttattam fel. Néhány dokumentumot Laczkó-kutatásom során a Laczkó Dezső Múzeum adattárában találtam. Ezek, valamint az újabb hazai iratok (pl. periratok) átvizsgálása, tanulmányozása után hivatkozott írásomat átdolgoztam, kibővítettem, s új formában tárom az olvasó elé. Velty István nevét törvény is őrzi. A bauxitbányászat és az alumínium-termelés államosításáról szóló 1948. évi XIII. törvény, mint államosítandó objektumot nevesíti „Velty István olaszfalusi bauxit-bányáját”.

Családtörténet³

A veszprémivé lett Velty család svájci eredetű, Zürich környékéről származott, ahol a név Welty formában ma sem ritka. A legkorábbi ismert Velty-ős (József) Sárospatakon született 1811-ben és már házassága idején, 1840-ben, veszprémi polgár volt. Az 1867. évi kiegyezés után a Velty család meggazdagodott és a veszprémi polgárság megbecsült tagja lett. Fia, Ferenc, Istán apja vörös homokkő bányát nyitott Felsőörs mellett és díszköveket importált például Svédországból. Az alsóvárosi temetőben található fekete gránit sírkövek jó részét a Veltyek importálták s dolgozták föl művészi szinten. Velty Ferenc nevét Veszprémben és a város környékének több település is őrzi, így Balatonfüreden Pálóczi Horváth Ádám emléktáblája.⁴ A Velty-nevet Veszprém városában például a ma is „élő” „Velty-tag”⁵ név őrzi. Ferencnek három fia volt: Ferenc, Miklós és István. Ferenc örökölte a családi vagyon nagyobb részét, Miklós a földeket,⁶ István pedig a kőfaragó ipart. A két idősebb fiú egyetemet végzett. Istvánra a kőműves iparban volt szükség, ezért ő csak egy nyári tudományos ásvány- és kőtanfolyamot végzett Breszlauban (ma Wrocław). A gim-

³ Amikor itt és a későbbiekben a szűkebb értelemben vett családtörténetet említem két, Egyesült Államokban élő unokájától (Záhony István geológus és Záhony Botond történész) kapott levelekből merítem ismereteimet.

⁴ Lásd még: S. LACKOVITS 1982.

⁵ „Velty-tag”: A város déli részétől, a Füredi/Felsőörsi úttól nyugatra eső terület. Magába foglalja a mai Szabadság-pusztát. Akkori nevén Miklóspusztá, vagy Miklősháza pusztá. Lőrinczi Ferenc közlése. A „Müterem”ről lásd a hátsó borítót.

⁶ Miklósról megemlékezik a VESZPRÉMMEGYEI FEJEK 1929. c. kiadvány is.

náziumot a veszprémi piaristáknál végezte, ahol Laczkó Dezső⁷ volt a tanára. Laczkó, aki hamar észrevette István érdeklődését és tehetségét az ásványok és kövek iránt, szárnyai alá vette. Ebből a kapcsolatból később életen át tartó barátság szövődött, miközben sokat „geologizáltak” együtt. A kőfaragás mestersége kialakította Istvánban a kő iránti szeretetét. A faragható kő iránti igény pedig szükségessé tette a környékbeli kőbányák, kőfalak, kőzetek megismerését. Istvánnak három lánya született, kettő férjével 1945 után az Egyesült Államokba költözött, a harmadik Balatonalmádiban maradt. A kövek szeretetét egyik unokája örökölte, geológus, aranykutató lett.

Velty-család síremléke a veszprémi alsóvárosi temetőben (szerző felvétele)

A kőfaragás jó üzlet volt, bányákat vett (igazolhatóan övé volt a vöröshomokkő bánya). Rendszeresen járta a Bakony és Balatonfelvidék hegyeit, talán azon túl is. Minden biztonnal eszébe jutott gimnáziumi tanára, Laczkó tanár úr, akiről tudhatta, hogy bár nem geológus, de a város, a megye, sőt az ország elismert geológus szakembere. S meglátogatta, először nyilván csak tanácsot kért, talán kőzetmintákat is vitt neki. „Dezső bácsi” pedig nyilván több alkalommal, 1920-tól pedig egyre többször ment Velty „Pistával”, bejárva a hegyeket, a bányákat. Terepi naplóiban⁸ több, erre utaló beírása van. S közben ismét oktatja, immár barátilag a fiatalembert. S Laczkó – mintegy földtani szakértőként – meghatározza a Velty által lelt vasércet, bauxitot, oxidos mangánércet. Laczkó egyik terepi kiskönyvében van egy érdekes hír, miszerint az általa gyűjtött mintákat Velty elemezteti. Hogy hol, arra nem derül fény.

Későbbi évekből tudjuk,⁹ hogy Velty az Aluérc gánti laboratóriumában bauxitmintákat elemeztetett. Lehet, hogy a Laczkó által említetteket is itt vizsgálhatta meg, bár ez korántsem biztos, ui. hagyatékából több, más laboratóriumból való bauxit, vasérc elemzési jegyzék is előkerült.

⁷ Laczkó kiváló geológus is volt. Lásd TÓTH 2011. A veszprémi múzeum 1990-ben vette fel a tudóstanárnévét.

⁸ A nevét viselő múzeumban tízegynéhányat őriznek.

⁹ TÓTH 2008.

Magyarország Trianon után

A trianoni határrevízió után valóságos földtani nyersanyag-kutatási láz tört ki az országban. Ez a Bakonyban alapvetően a kőszén-, mangán- és bauxitkutatásban öltött testet. Jelen tanulmányban főleg Veltynek a bauxittörténetben játszott szerepével foglalkozunk, de a mangántörténetben játszott szerepe is fontos, amit főleg Szabóné Drubina Magda¹⁰ kutatásai alapján ismerünk. Az erdélyi részek elvesztésével a Bihar hegységi bauxittelepek is Romániához kerülnek. A Dunántúli Középhegység bauxitjának fölfedezése némi bizonytalan és egyértelműen nem értelmezhető kezdemények után az 1919-es esztendőhöz, Gánt községhez, illetve az 1920-as esztendőhöz, a Bakony hegységhez, Halimba és Szóc községekhez köthető. Az akkori földolgozási határértékek szerint nem megfelelő minőségűnek bizonyul az e térségben megismert kétségkívül jelentős Szóc-halimbai bauxitkészlet.¹¹ A gánti kiváló minőségű bauxit fölfedezése (1922), de még inkább az ottani bauxitbánya megnyitása (1926) és termelésbe lépése után valóságos „bauxitláz” tört ki Magyarországon. Hazai nagyvállalatok, nagy és kispénzű vállalkozók, szó szerint hercegek, grófok egyaránt bauxitot kutattatnak, kutatnak.

Az eplényi bauxit fölfedezése, kutatása és bányászata

A Budapesti Bányakapitányság 1920. január 7-én,¹² 64. szám alatt kutatási engedélyt adott ki Velty István nevére Eplény, Olaszfalu, Gyulafirátót és Hajmáskér községek területére vonatkozóan. A Halimba-szöci bauxit 1920. évi fölfedezésének, a Tapolczai Bánya Rt. megalakulásának híre már eljuthatott Veltyékhez. 1922-ben, 1925-ben kutatási jogait ugyanott megerősített. Földtani ismereteire később még visszatérünk, annál is inkább, mert a dokumentumok nem szólnak arról, hogy földtani szakértőt¹³ vett/ek volna igénybe.

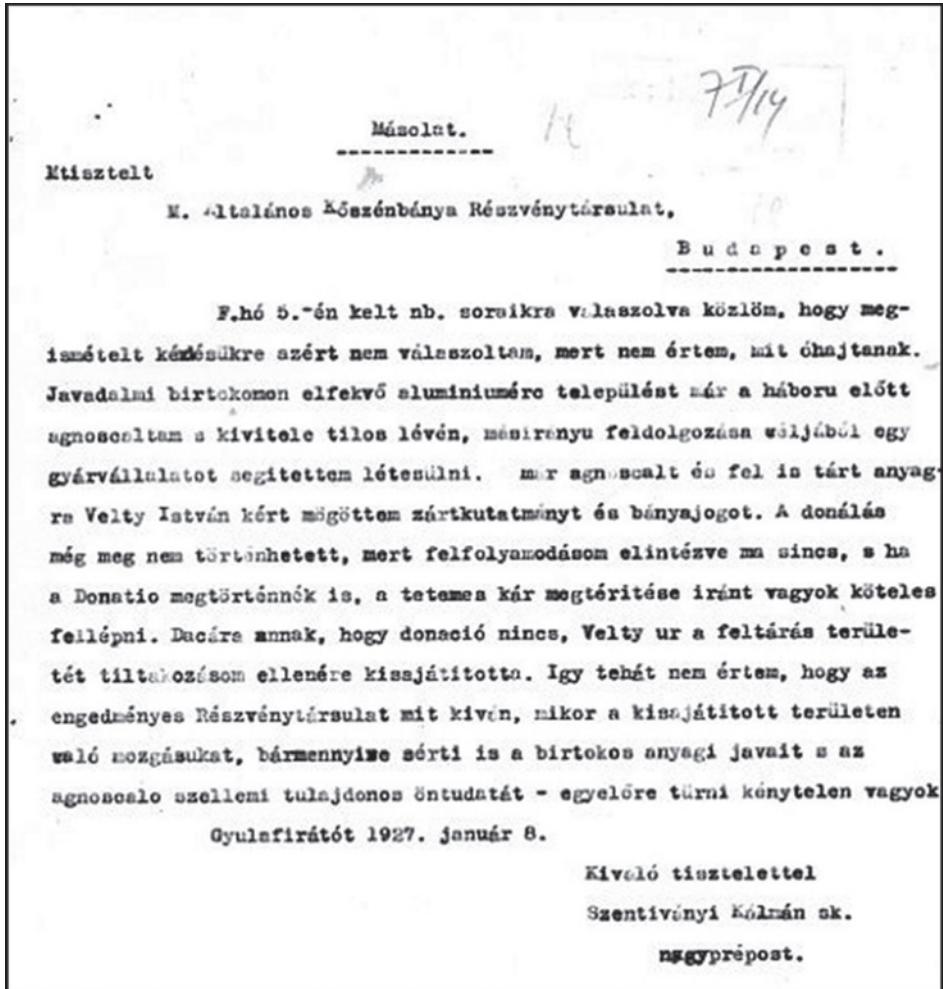
¹⁰ SZABÓNÉ DRUBINA Magda 2002.

¹¹ Később egyrészt a háború alatt, másrészt a hatvanas-hetvenes években jelentős készletek váltak ismertté s bányászat is folyt e vidéken.

¹² A dátum korábbi mint a gánti bauxit fölfedezőjének ismert Balás Jenő hasonló engedélyéé. Ez is rámutat arra, hogy Velty tisztában volt a korabeli bányatorvénnyel s a kutatási „játékszabályokkal”.

¹³ Egy Gábor Béla (az Aluérc egyik vezérigazgató-helyettese) feljegyzésben (1929. ápr. 29.) szerepel mindössze bizonyos Schröder geológus, ki készletbecslést, illetve jelentést készített Velty számára. Meg kell jegyezni, hogy ilyen nevű geológus, vagy bányamérnök a magyar szakirodalomban nem szerepel. Talán osztrák, vagy német geológus a név tulajdonosa, esetleg álnév, s egy ún. „néger” (nem saját nevéen dolgozó) szakértőt jelölhet. Nagy valószínűséggel Schréter Zoltán geológus jöhet szóba, a Földtani Intézet igazgató-helyettesének neve is, aki más cégek megbízásából jelen volt a térség a bauxitkutatásban.

A bauxittörténetekben többnyire Velty István szerepel fölfedezőként. Például a „Velty István eplényi vasérc-előfordulása” c. jelentésében Rozlozsnik Pál földtani intézeti geológus 1939-ben írt jelentésében így fogalmaz: „A kökényesi erdőöri lakótól K-re lévő kút hányóján tömeges tiszta bauxit költötte (sic! T. Á.) fel Velty” figyelmét. Ennek nyomán kezdett kutatásba.

Szentiványi Kálmán levele

Ugyanakkor más megközelítés is lehetséges. Ennek igazolására bemutatom Szentiványi Kálmán gyulafiratóti nagyprépostnak a Magyar Általános Kőszénbányákhoz (továbbiakban MÁK) intézett válaszlevelét, amelynek lényege:

„Javadalmi birtokomon elfekvő alumíniumérc¹⁴ települést már a háború előtt agnoszkáltam. Az agnoszkált és fel is tárt anyagra Velty István¹⁵ kért mögöttem zártkutatmányt és bányajogot.” Velty 1927. január 15-i MÁK-nak írott levelében reagál a Szentiványi-levélre: „Aminő nagy-nagy üzletember ő, a megbukott fűzfői cement-gyár létesítésében neki nagy része volt; ha tudta volna, hogy Eplénynél bauxit van – tanuk vannak, hogy 1923-ban általam tudta csak meg azt –, nem habozott volna azt magának rögtön biztosítani.” Kemény beszéd! A nagyprépost levele úgy is értelmezhető, hogy a vagyonnal rendelkező katolikus egyház is be kívánt kapcsolódni – miként ez a Középhegység területén másutt is előfordult – a kutatásba, mondhatnánk, hogy a jelentős haszon ígérétevel kecsegtető bauxitüzletbe.

Az agnoszkál kifejezés többértelmű. A Pallas Lexikon szerint: (lat.) magáénak ismer, magához tartozónak vall, elismer. A törvényszéki orvostanban a holttest felismerését értik alatta. Itt alighanem a magáénak vall jelentést akarja hangsúlyozni. E szerint Szentiványi Kálmán már a háború előtt tudott az eplényi bauxitról. Ez alapján úgy tűnhetne, hogy nem Velty az eplényi bauxit fölfedezője. Meg kell jegyezni, hogy a Szentiványi-féle állításnak semmilyen más bizonyítéka nincs.

Van egy harmadik ága is a történetnek. Faller Jenő bányamérnök, nagyszámú bányatörténeti, köztük számos Veszprém megyei írás szerzője, Laczkó Dezsőről a Földtani Közlöny 1937/10-12 száma hasábjain megemlékezve ezt írja: „A Veszprémmegyei Múzeum megteremtésén kívül az eplényi, Olaszfalu-perepusztai gazdag mangán- és bauxitlepek föltárása is az ő nevéhez fűződik...” Faller idézett véleményét teljes mértékben cáfolja Laczkó alábbi írása.

Laczkó Dezső Velty felfedezéseiről

„Új ásványi kincsek a Bakonyban” címmel a *Budapesti Hírlap* 1928. december 22-i (290.) számában megjelent cikkét idézem. „A természettudományok mezején nyilatkozik meg az ember teremtőképessége legszemléltetőbben. A természetismeret adja a földi vándor kezébe a nagy kulcsot, mellyel a teremtett világ titkos műhelyébe is benyithat és ezúton szerzett tanulságaival vándorútja terhein könnyíthet, jólétét emelheti, boldogulását elősegítheti. Ez a tudat elsősorban nekünk, szomorúsorsú magyaroknak nagy vigasztalás és a jobb jövőben való bizás legfőbb forrása. Hiszem mi is láthatjuk, hogy a magyar természetjáró munka is szinte napról-napra hoz napfényre értelepet új anyagi kincseket, új erőforrásokat az istenadta Nagymagyar-

¹⁴ A magyar bauxitot korai éveiben a bányatörvény megnevezésével szinkronban alumíniumércnek nevezték.

¹⁵ A svájci eredetű, nyilván reformált vallású Velty a katolikus prépost érdekeire (ha tudott róla), a jelek szerint kevés figyelemmel volt.

ország megmaradt csonkjából is. A magyar földcsonkon folyton szaporodó gáz- és hévízforrások, az új szénmedencék új energiákat – csak pár éve feltárt hatalmas alumíniumércmezők új és közgazdaságunkra kiszámíthatatlan jelentőségű és értékű anyagkészletet bocsátanak rendelkezésünkre. Különös elismerés illeti ezért hivatásos és magánkutatóinkat egyaránt. Egy nagyhasznú ásványkincs felfedezésének e helyütt való hírüladásával kapcsolatban szinte iskolapéldául idézhetjük annak felfedezőjét, Veltó István veszprémi kőbánya tulajdonost, aki tudásvágytól ösztönözve, évek óta nem kímél sem fáradozást, sem költséget, hogy megfelelő ismeretekkel felvértezve, felkutathassa a Bakony hasznos ásványi értékeit. És valóban büszke is lehet azokra a szép eredményekre, amelyeket e téren már eddig is elért. Hogy csak két nagy sikerére mutassunk rá – felemlítjük a Veszprém és Zirc közé helyezkedő Eplény község mellett feltárt bauxitmezőt, de különösen az ugyanott felkutató s most ősszel fel is tárt új bakonyi mangánérc-telepet. Mind a két felfedezés Veltó István kitartó munkájának fényes eredménye. Eplénynél úgy a bauxit, mind a mangánérc fekvése a kitermelés szempontjából is rendkívül kedvező, amennyiben mind a két telep a Bakonyhegységet északról délre átszelő Győr-veszprémi vasút és országútvonalak mellett egy tágas, vízzel is ellátott völgyhajlatban terjeszkedik. Az eplényi bauxit-mező felaknázott terjedelme mintegy 100 k. holdnyi, a bauxit vastagsága 10-20 méternek bizonyul, legfontosabb alkotórészének: az Al_2O_3 -nak határértékei 50-63 %, amihez 1-8 %, illetőleg átlagban 4,4 % SiO_2 társul. Ezek az adatok azt igazolják, hogy az eplényi bauxit akármelyik más, eddig ismert dunántúli bauxit gazdasági jelentőségével legalábbis egyenrangú. Az eplényi mangánérctelep fontosságát pedig emeli még az a körülmény is, hogy ilyen telepünk a mai magyar földön csak egy van: a déli Bakonyban fekvő úrkúti telep. Az eplényinek előfordulási viszonyairól – az eddig lefolytatott kutatások alapján – a következőket közölhetjük: Az érctelep az eplényi Kishát nevű dombon fekszik, ahol az úrkútihoz nagyjában hasonló kiképződéssel egy liászkorú mészkő-szedimentum lekoptatott felszínét lepi el, és pedig mint mangánérc hol zsákforma mélyedésekben, réteges szerkezettel is, hol pedig mint poralakú piroluzitos lerakódás egy több méter vastag agyagszerű kőzetet átjáró zsinórokban és faformára elágazó ércben fejlődött ki. Képződése alkalmassint ásványi anyagcsere, ún. metasomatózis útján történt. Az egész telepet egy még szintén a liászhoz számított mészmárga fedi, mely fölfelé vékonyabb kovasavas márgarétegekbe, majd tűzkőpadokban folytatódik. Országunk közgazdasági érdekét oly közelről érdeklő új mangánérctelepről máris eddig meg lehetett állapítani, hogy az érc itt is, mint Úrkúton primer és szekunder előfordulásban fekszik. Terjedelme eddig – 16 akna tanúsága szerint – 50 holdnyinak bizonyult. Ámde ez a szám korántsem jelenti a telep egész terjedelmét, mert a térszín geológiai viszonyaiból ennél nagyobbarányú méreteire is következtethetünk. Ugyancsak feltárások nyújtotta adatokból meg lehet állapítani, hogy érc tartalma hozzávetőleges számítás szerint

200.000 tonnára rúg. Vegyi összetételét illetőleg – a többszörösen megismételt ellenőrző elemzések 65-75 % MnO_2 tartalmat állapítanak meg. Valószínűnek kell látnunk még azt is, hogy ez a telep – csak úgy, mint az úrkúti – a mangánoxidokon kívül más hasznos ásványi terméket is tartalmaz. A mangánérceknek ránk, magyarokra vonatkozatható nagy fontosságára mérnöki szaklapjaink már többszörösen hívták föl figyelmünket. (Marschalkó Béla: Az úrkúti mangánérc előfordulása és jelentősége, – Terényi János: A mangánkérdés a világháborúban, stb.) Ezek a szakírók a világháborúban szerzett okulások alapján különösen hangsúlyozzák a hazai mangánércnek itthon való feldolgozásának szükséges voltát. Tudjuk, hogy a trianoni papír természeti kincseink zömét idegen nációk martalékaul engedte át. Ma tehát a csonka haza közgazdasági viszonyainak följavítását célzó minden munka közmegebecsülést érdemel, mert az az igazi többletermelések szolgálatában folyik, amely csakugyan hivatva van európai közgazdasági érvényesülésünket előmozdítani. És mert ez a lehetőség az eplényi érc-telepekkel is megnövekedett, elodázhatatlan kötelességnek látjuk erre a mi legújabb jó szerencsénkre is fölhívni a közfigyelmet.”

A Velty-féle kutatás

A kökényesi kút-hányó bauxit mivoltának fölismerése után Velty egy-egy nagy aknát mélyített a két, dolomitháttal elválasztott teknő mélypontjára. A kikerült bauxit minőségi mutatói az akkori használatosági minőségi feltételeknek¹⁶ (Al_2O_3 58% és SiO_2 3%) megfeleltek. Velty a jelek szerint megkereste a MÁK-ot is, s annak érdeklődése nyomán 1926. december 19-én a MÁK és Velty közös kérvényben fordultak a Budapesti Bányakapitánysághoz, a MÁK részére való opciós¹⁷ kutatás engedélyeztetése céljából, amelyet meg is kaptak. 1926-ban Velty bányatelket adományoztat magának a bányakapitányság által „István”, illetve „Dezső”¹⁸ védnév alatt

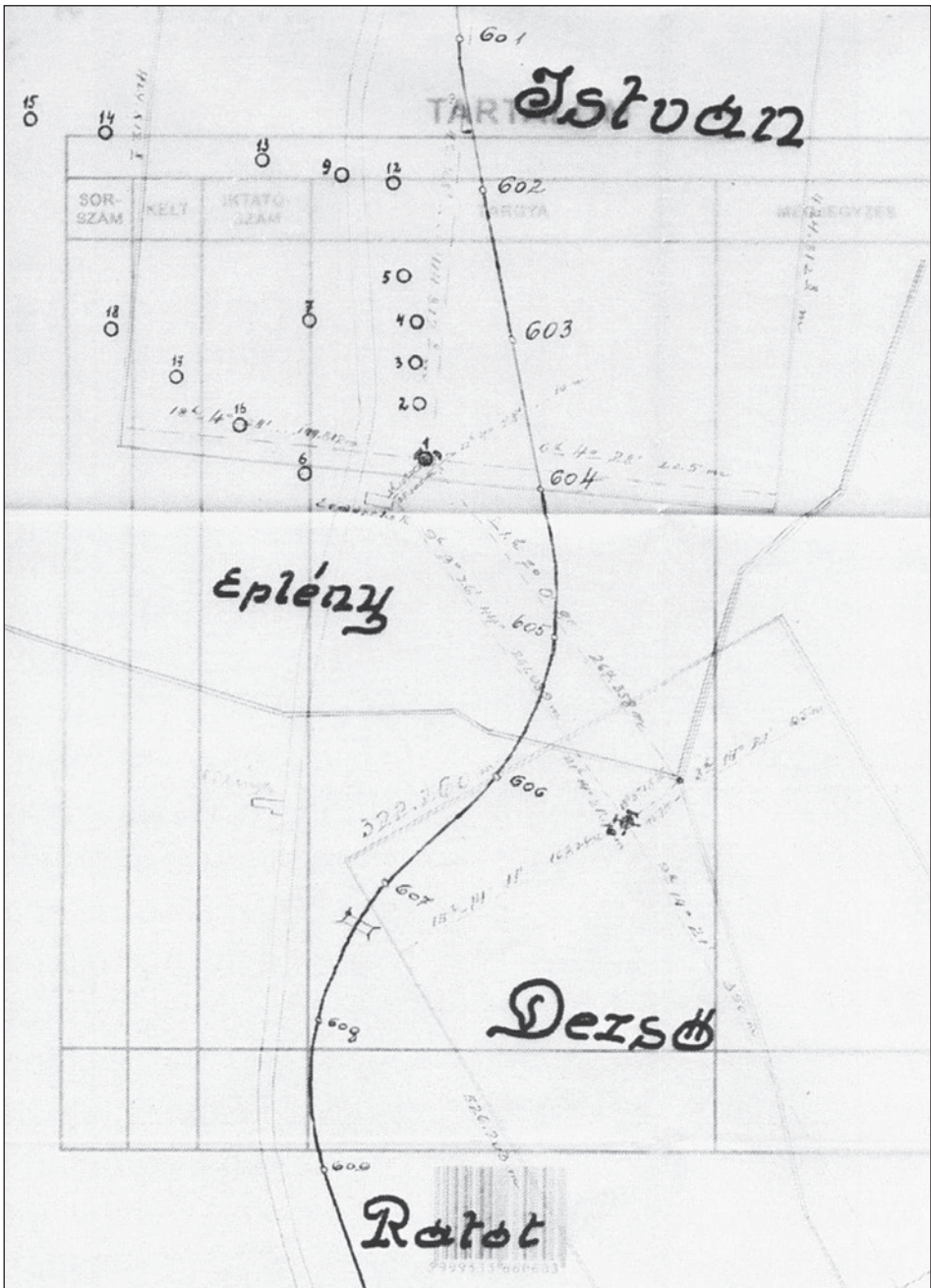
A Magyar Általános Kőszénbányák (MÁK) opciós kutatása

A MÁK opciós kutatási engedélyének kezdete: 1926. december 28., lejárat: 1927. március 28. Az opció 4 mt legfeljebb 6% SiO_2 és legalább 53% Al_2O_3 minőségű bauxit megismerésével számolt. A kutatást Kormos Tivadar és Vadász Elemér

¹⁶ Nem tudjuk Velty hol, milyen laboratóriumban elemeztette mintáit, de kellett, hogy legyen elemzés, s azt a bánya-törvény értelmében be is kellett mutatnia a Bányakapitányságnak. Enélkül ui. nem kaphatott bányatelket zártkutatmányi köreire.

¹⁷ Opció = az adásvételi szerződések egyik fajtája, amely vételi jogot biztosít.

¹⁸ A Dezső név Laczkó Dezső keresztnéve.

István és Dezső bánya-telek Eplény határában

geológusok vezették. Eredményét 1927. január 1-i jelentésben így foglalják össze: „Eplény község határában s a szomszédos csatlakozó területeken Velty István által bejelentett 11 zártkutatómáni körön térkép s az ugyanitt adományozott két bányatelken, a tulajdonossal kötött opciós szerződés alapján” kutatás kezdődött. Az 1927. március 10-i „Összefoglaló” jelentés¹⁹ szerint: „a Velty-féle egész területét tisztázottnak vehetjük. A lefoglalt területrészek ugyanis földtani vizsgálataink szerint részben már eleve is, részben pedig a megejtett fúrások alapján kétségtelenül meddőnek nyilváníthatók.”

Velty nem fogadja el a kutatási eredmények MÁK-féle értelmezését, aki ugyanakkor följánlja a timföldgyártásra nem alkalmas minőségű bauxit megvételét alacsonyabb áron.²⁰ Ez feltehetően megerősíti Velty gyanúját, s úgy gondolja, hogy a MÁK-Aluérc a minőséget, s ezáltal a mennyiséget lerontotta (csökkentette), s egyben a neki fizetendő összeget is erősen lefelé nyomja. Igyekszik bebizonyítani, hogy a MÁK-Aluérc kézifúrásai által biztosított bauxitanyag nem a valódi minőséget reprezentálja, hanem annál lényegesen rosszabbat mutat. Ezért is háborítja föl Kormos Tivadar cikke²¹, amely közli az eplényi kutatás során született minőségi adatokat. Olyannyira felháborította, hogy a közlés szándékával összeállítást küld a Bányászati és Kohászati Lapok (BKL) főszerkesztőjének, Litschauer Lajosnak. Megírja – többek között –, hogy a Kormos által közzétett analízisek hivatalosan adományozott bányatelkei „értékesítési lehetőségének ártani alkalmasak”. A főszerkesztő Velty írását nem minősíti tudományos vitacikknek, s ezért közlését megtagadja. A geológiai, bányamérnöki tudással nem rendelkező Velty figyelemre méltó érveket hoz fel s mintha a háttérben tanácsadó is segítette volna. Vadász Elemérnek alig egy évvel korábban a BKL-ben megjelent cikkére²² is hivatkozik. Vadász ui. a lecsövezetlen fúrásokban mélyítés közben bekövetkező felszínről való behullás, s ennek hatására végbemenő nyersanyag-szennyeződésre hoz példákat. A vártnál rosszabb minőséget mutató adatok mellett Velty nehezményezi, hogy elmaradt „...a Földtani Intézet szakértője²³ által Eplényben kijelölt és elsőrendű fontossággal bíró, eocén

¹⁹ A jelentés térképanyaga nem maradt ránk, ezért a kutatási térséget valószínűleg a bányakapitányság által vezetett térképrészlettel helyettesíthetjük.

²⁰ A MÁK-Aluérc valószínű céljára jól rávilágít Graul Róbert Aluérc műszaki igazgató egyik Perepusztával foglalkozó jelentésének (1936. okt. 10.) egy mondata. „A meglévő kutatási adatok[kal] csak akkor érdemes tovább foglalkozni, ha szabadulni akarunk a piacot állandóan irritáló látszólagos konkurenciától.” E gondolat egyébként az Aluérc cselekedeteiben másutt is tetten érhető.

²¹ KORMOS 1927.

²² VADÁSZ 1927.

²³ Nem tudjuk, kire céloz és az sem világos, hogy a Földtani Intézet szakértője milyen alapon jelölhetett volna ki fúrásokat. Levelében erre vonatkozó „kezeim között lévő” más szakvéleményekre hivatkozik. Ezek azonban nem maradtak ránk.

mészkövel fedett területnek²⁴ alapos átfúrása, megvizsgálása. [...] Befejezésül még annyit szabadjon megjegyezni, hogy a cikkíró úrék (ill. azon üzleti tőke), annak dacára is, hogy fúrásaikkal a cikkíró féle analíziseket produkáltak, mégis az opció leteltével még ismételt peres fenyegetések árán is (attól vissza nem riadva), megszerezni akarta Eplényt és tovább leszerződni tárgyalni akartak (iratok rendelkezésre állanak), azonban fentiek után részemről voltam kénytelen fölmondani.” Vadász egy 1930. évi jelentésben²⁵ tulajdonképpen igazolja Velty aggályát, miszerint – ha nem is feltétlenül előre megfontolt szándékból, de – a kézfúrások mintái gyengébb minőségű bauxitot eredményeztek a valóságnál. Kormos, 12 év múltán, (1939. október 27-i) „rekapitulációs”, azaz visszatekintő jelentésében így ír az 1926–27 évi eplényi kutatások eredményeiről: „A Velty-féle feltárások teljesen igazolták a mi fúrásaink alapján leszűrt következtetést, hogy ti. a bauxit itt mindössze két töbörben (cávában) maradt fenn érintetlenül. Lehetséges, hogy a termelés során a kitermelt bauxit minősége a fenténél valamivel jobbnak bizonyult, mennyiségileg azonban aligha lehetett lényeges különbség a Velty által kitermelt s az általunk számított kevésbé rossz-minőségű bauxitkészlet között.”

A Velty-bánya

A kicsit horpadt, bauxittörmelékkel vékonyan fedett felszín ma is mutatja, hol volt Velty bányája. Nem tudjuk pontosan, mikor kezdődött a termelés. Az elemzési jegyzékek tanúsága szerint a bánya 1929 májusában már működött. A szintén említett 1929. április 29-i bizalmas feljegyzés is úgy értelmezhető, hogy akkor már termelt a bánya. Kosztka²⁶ 1929. szeptember 13-i jelentése szerint „primitív, csak kézzel végzett kiemelés miatt, amely 1,5 m-es lépcsőkön álló emberek útján továbbította ki a termelt anyagot és így ötszörös munkaerőt és költséget igényelt. [...] Ami a bauxit minőségét illeti az 1927. évi kutatásunk alkalmával a legmagasabb Al_2O_3 tartalmat az 1. sz. fúrás 3. méterében 52,1%-al mutattuk ki és tényleg ezen helyről és környékéről szállított bauxit Al_2O_3 -tartalom megközelíti²⁷ ezen értéket.” Megmaradt egy „Analízis jegyzék”-köteg, amelynek alapján az 1929. V. 15 és X. hó 14. közötti időszakból „Bodajkon megmintázott²⁸ eplényi rakományok” adatai jó

²⁴ Az eocén mészkövel fedett területek megkutatásának gondolata a korban újdonság, ui. azidőben elsősorban a felszíni, felszínhez közeli bauxit előfodulásokat kerestek.

²⁵ VADÁSZ 1930.

²⁶ Kosztka Lajos: valószínűleg a MÁK bányamérnöke, a bauxitos irodalmakban nem fordul elő neve.

²⁷ Vagy finom csúsztatás, vagy nem ismeri a pontos viszonyokat. A kitermelt bauxit ui. jobb minőségűnek bizonyult a fúrásmintákból elemzett adatoknál.

²⁸ A bauxit exportálása megkívánta a szállítmányok rendszeres megmintázását, illetve az átlagminták elemzését.

minőséget mutatnak: max. Al_2O_3 58,1%, min. SiO_2 tartalom 2,0%. A kitermelt bauxit mennyiségéről ellentmondóak a ránk maradt adatok. Vadásznak egy 1929. X. 11-i jelentése szerint Velty 30.000 t. bauxit szállítására vállalt kötelezettséget minimálisan 51% Al_2O_3 és maximálisan 8% SiO_2 minőségi alapon. Vadász ugyanitt Gedeon T.-ra hivatkozva (aki nyilván Veltytől kapott szóbeli információt) mintegy 20.000 t-t kitermelt bauxitot említett. Bárdossy (1968) szerint (Vadászra hivatkozik): Velty „6.200 t bauxitot termelt ki és szállított el a Königshofer Zementfabrik német cégnek.”

Velty bányájának jelentőségét mutatja, hogy ifj. Lóczy Lajos, a földtani intézeti igazgatója Laczkónál jelentkezik, mert, mint írja 1931. augusztus 31. dátumú levelében: „már régóta szeretném az odavaló bauxit, illetve mangánércet meggyűjteni és az előfordulásokat megsejmlélni.” A idézet azért is érdekes, mert arról nem tudunk, hogy Lóczy akár csak a gánti bányát is megtekintette volna.

E bánya a harmincas években valóban a világszínvonalú gánti bánya után másodikként kezdte meg termelését. Igaz, készlete nem volt jelentős, de minősége elérte a feldolgozhatóság határát. Jelentőségét növelte, hogy az akkor már ismert Halimbaszöci jelentős mennyiségű, de az akkori minőségi követelményeket el nem érő bauxittelepek mellett van, lehetőség lesz további jobbminőségű bauxittelepek földelítésére, termelésbe vonására a Dunántúli Középhegységben.

Laczkó és Velty közös kutatásai

A Laczkó által fölvetett 1:25000 térképen, amely Veszprém környékét ábrázolja, számos zártkutatmányi kört láthatunk. Ezeknek sem a bérleti, sem a tulajdoni megoszlása nincs föltüntetve. Arra vonatkozóan, hogy ténylegsen kutattak-e ezeken a pontokon, nem maradt ránk információ.

Laczkó terepi naplóiban többször említi, hogy „Welty [W-vel írja] Pistával” tett más földtani kirándulásait, részben nyilván Laczkó által megnézendőnek tartott helyekre, részben pedig egyértelműen Velty óhajára, például egy kavicsbányát néztek meg. Utal arra is, hogy megállapodtak, miszerint a költségeket megosztják. A Veltyvel tett kirándulásai és följegyzései arra utalnak, hogy Laczkó a nála 27 évvel fiatalabb bányavállalkozónak egyben geológiai tanácsadója is volt.

Bizalmas információk –Velty nemzeti érdek

Gábor Béla²⁹ 1929. április 29-i „*Feljegyzés Velty ügyben hozzánk befutott bizalmas információról*” tájékoztat. E szerint „*Velty István 261/1928 sz. alatt a közgaz-*

²⁹ Gábor Béla az Aluérc pontosan nem ismert szakterületi igazgatója.

dasági miniszterhez beadványt intézett, amelyben kérte, hogy Olaszfalu-Eplény megállóhely állomást Olaszfalura helyezték át, és hogy ezen utóbbi állomásról 750 m hosszú szárnyvonalat létesítsenek a Velty-féle bányába. Mellékelte ezen beadványhoz „Schröder” geológus jelentését, mely szerint a Velty-féle bánya 3-10 m-ig fel van tárva és az ércvagyon 700.000 tonna mangánra és 3.800.000 tonna 47-58 % Al_2O_3 tartalmú bauxitra becsüli. (A bauxit egyéb alkotórészeit az informátor számszerűleg nem tudta közölni.) Becsátolta azonkívül másolatban a külföldi cégek nevének említése nélkül egy német és egy svájci céggel kötött szerződését, amelyben utóbb említett cégek évi 4000-5000 vagonig terjedő bauxit-mennyiség átvételére kötelezik magukat [...] A bányában állítólag részes volna Körmendy Ékes Lajos főispán is és összeköttetései révén nagyban elősegíti az ügy elintézését.” Egy másik, 1929. május 3. dátumú „SZIGORÚAN BIZALMAS” jelzetű Feljegyzésben olvashatjuk (aláírója szintén Gábor Béla): „Tormay államtitkár nézete szerint a Velty-féle bánya „üzembe helyezése és ennek elősegítése céljából Velty kérelmének teljesítése nemzeti érdek...” Az Aluérc – jelek szerint – még két évvel kutatásának befejezése, illetve az opció lejártá után is élénken érdeklődik az eplényi fejlemények iránt. Értetető: komoly konkurencia volt.

Velty a zártkutatómánya-halmozó

A Velty István által birtokolt eplényi bauxit bányaterület megszerzése több éven át komoly célként lebegett az Aluérc igazgatóságának szeme előtt. Ennek oka nyilván a konkurencia kizárása volt, hisz' bányájának készlete nem volt jelentős, s ezt ők is nagyon jól tudták. A Velty elleni a „harc” tulajdonképpen már 1927-től adatolható. A „harcba” beletartozott az ellenfél megfigyelése legális és helyenként (ipari) kémkedésnek is minősíthető illegális eszközökkel. A legális eszközök közé tartozott, hogy fölmérték, lajstromozták Velty zártkutatómányaikat.

A feltehetően bauxitcélú zártkutatómányaok Inota, Öskü, Márkó, Gyulafirátót, Várpalota, Hajmáskér, Veszprém, Kislód, Kádárta, Úrhida és Bakonyháza települések területére estek. A minden bizonnyal nem bauxitcélzatú zártkutatómányaok Füle, Litér, Balatonalmádi, Vörösberény, Alsóörs, Felsőörs, Lovas, Balatonarács, Csopak, Örvényes, Balatonfüred, Tihany, Akali, Zánka, Kővágóörs és Villonya határában voltak.

A Velty István által birtokolt eplényi bányaterület megszerzése több éven át célként szerepelt a MÁK-Aluérc vezetése előtt. A „harc” legális eszközei közé tartozott, hogy fölmérték Velty zártkutatómányaikat. A felmérések eredményeiről 1935 októberében adott tájékoztatást Kormos Tivadar. „Van szerencsém jelenteni, hogy budapesti bányakapitányságon végrehajtott pontos egyeztetés szerint Velty Istvánnak ezidőszerezt nevezett bányakapitányság területén 214 (kettőszáztizennégy) zártkutató-

mánya van érvényben. Ezekből 56 feltételezhetően bauxit célzatú. A nagyobbik hányadon (158 db.) vélelmezhetően más után kutatott. Egyízben arról értesültem (Gedeontól,³⁰ aki Velty részére analizált), hogy Velty ezekben a régi homokos üledékekben arany után kutat és Gedeon szerint van is azokban arany. Velty e zártkutatmányokat ma is az arany reményében tartja fönn.” Meg kell jegyeznünk, hogy az első csoportba tartozó területeken többnyire letarolt triász dolomit felszín van, helyenként bauxit-nyomokkal.

A kislódi bauxitlepelfedezése

Velty részben Laczkóval, részben tőle függetlenül bebarangolta a Bakony hegység más, „bauxit-termőnek” vélelmezhető vidékeit is. Így a kislódit is, ahol meg is találta a bauxitot, egy neve (Csallános-árok) alapján szűk, nedves, ember által ritkán járt árokban. A felfedezés időpontját nem ismerjük. Velty mintegy 12 éven át, 1949-től haláláig harcolt igazáért, a Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt-vel (MASZOBAL), majd az illetékes magyar minisztériummal a Csallános-árki bauxit felfedezői jogainak elismertetéséért. E küzdelem néhány dokumentuma szerencsésen átvészelt az évtizedeket. Ebből szemelgetünk most. A „hivatalos” bauxittörténet kurtán-furcsán bánik a kislódi bauxitlepelfedezés-történetével. A *Magyar Alumínium 50 éve* c. monográfia (1984) az *Eplényi Bauxit-bánya* c. fejezetben ezt írja: „... Velty István veszprémi kőfaragó mester [...] Kislőd-Városlőd környékén kezdett bauxitkutatást és zártkutatmányokat fektetett le. [...] A Városlőd-Kislőd közelében lévő bauxit-előfordulást a Balatonalmádi Bauxitkutató Vállalat részletesen megkutatta, és jelentős mennyiségű jó minőségű ércet talált. A terület a bauxit-bányászat részére tartalékul szolgált.” 1959-ben a Bauxitkutató Vállalat összefoglaló jelentést³¹ készített a kislódi bauxitlepről. A jelentésről Noszky Jenő³² geológus (a kor s az események tanúja) készített szakmai bírálatot,³³ amelyben a felfedezés körülményeiről ezt írja: „Velty István szerepét az Öreghegyi bauxit előfordulásának megtalálásában a jelentés nem egészen a valóságnak megfelelően állítja be. Az igazság az, hogy Velty 1952. év végi és 1953. év eleji bejelentései tették az előfordulást az (Maszbal Bauxitkutató) Expedíció Vezetősége előtt ismertté s a felderítő kutatást annak alap-

³⁰ Az Aluérc gánti ún. Kísérleti Laboratóriumának vezetője, vegyész-mérnök.

³¹ Szantner F., Posgay K., 1959. Jelentés a Kislőd-öreghegyi bauxitelőforduláson végzett kutatómunkálatok és készlet-számítás eredményeiről [OFGA Adattár]

³² A Maszobal működésének idején a vállalat geológusa, főgeológus-helyettese, később a Földtani Intézet tudományos kutatója, igazgatója.

³³ Noszky Jenő, 1961. A Kislőd Öreghegy-i bauxitelőforduláson végzett kutatómunkákról és készlet-számításról készített földtani összefoglaló jelentés bírálat. Országos Földtani-Geofizikai Adattár = OFGA Adattár.

ján tervezték be 1953-ban!” A Noszky által jelzettek s az alábbiak, Velty igazát messzemenően megerősítik.

A történetet levelekből,³⁴ s más dokumentumból vett idézetekkel mutatom be. Velty az 1960. október havi „Tényállásban” írja, hogy „E területen kutató munkámmal állapítottam meg legelőször szálaban álló bauxitérc előfordulást. Mint okiratokkal bizonyítani tudom, ezen PIZOLITOS³⁵ bauxit előfordulást már 1949. junis elején bejelentettem a minisztérium Alumíniumipari Igazgatóságának...” (más alkalommal június 2-t említi a bejelentés dátumaként). Az alumíniumipari igazgatóság válaszlevelében ezt olvashatjuk: „Múlt hó 2-án kelt levelére válaszolva, mely... [hiányzik 1-2 mondat] ...[tu]domásul vesszük és a közeljövőben induló Bauxittermelő Vállalat részére fogjuk átutalni. Nevezett vállalat fogja végezni a magyarországi bauxit kutatásokat. Ennek a vállalatnak lesz feladata³⁶ tehát az Ön bejelentését érdemileg kivizsgálni. Bauxit Alumíniumipari Igazgatóság.” 1951. március 15-én, illetve október 4-én Velty újabb javaslatot tesz a MASZOBAL felé. Egy dátum nélküli (egy másik dátum nélküli „Indoklás” szerint 1952. májusi), közel 3 oldalas szerződés „Tervezet” is ránk maradt Velty összeállításában. Egy 1960. évi Velty által írott „Tényállás” szerint „1952. május 12-én beküldtem részletes bejelentésem három fórumnak és a maszobalnak, részletesen megneveztem és pontosan körülhatároltam ezen bauxitelőfordulást [...]”. A MASZOBAL Velty-nek küldött 1952. július 5-i válaszelevele szerint „Június 10-én kelt levelére közöljük, hogy a Bánya és Energiaügyi Minisztérium Földtani Főosztályával megbeszélést folytattunk. A Földtani Főosztály véleménye e javaslattal kapcsolatban a következő: iparilag hasznosítható ásványos nyersanyag új előfordulásának bejelentését kétségtelenül **juttalmazni kell**. [kiemelés eredeti T. Á:] A bejelentést valamely hivatalos szervnél (Bánya és Energiaügyi Minisztérium Földtani Főosztálya, vagy Tervhivatal) kell eszközölni [...]”. A MASZOBAL 1953. április 20-i Barnabás³⁷ K. ügyintézőként jelzett levele utal Barnabás és Velty korábbi személyes megbeszélésére, amely szerint Velty „hajlandó, megítélése szerint új, ipari értékű bauxitelőfordulásokra vonatkozó bejelentést tenni a Maszobal Kutató Expedíciónak”, premizálás esetén, azaz, ha a Földtani Főigazgatóság regisztrálja jogait mint első felfedező. Ez évben a MASZOBAL néhány fúrás mélyített a területen. Nyilván abban bíztak, hogy Velty pontos adatai nélkül is megtalálják a bauxitot. Újabb tárgyalások eredményeként

³⁴ „A maszoballal történt iratváltásunk száma jóval százon felül van” – írja Velty. Ezeknek csak egy töredéke maradt ránk, de ezek is jól szemléltetik a történeteket.

³⁵ Vasborsós, gömbszemszész.

³⁶ Ebben az időben valóban folynak az előkészületek a MASZOBAL Bauxitkutató Expedíció (azaz a kutatással foglalkozó intézmény) felállítására.

³⁷ Az Alumíniumipari Főosztály főgeológusa.

1953. június 3-án Velty megmutatta a Csallános-völgyi bauxit kibúvást. Erről jegyzőkönyv is készül. Aláírók: Bejgulenko expedícióvezető, Göbel Ervin csoportvezető geológus, Jaskó Sándor helyettes főgeológus, Velty I. kutató, Turkó tolmács. A jegyzőkönyv szerint „*Szentes Ferenc 1950. évben készített 1:25.000-es léptékű geológiai térképén ez az előfordulás nem szerepel, tehát ilyképpen ÚJNAK tekintendő. [...] Az előforduláson a bauxitérc sárga, rozsdás piros, nagy és apró PIZOLITOS szerkezetű. Külső megjelenés alapján minőségi³⁸ bauxitnak mondható.*” Az Országos Földtani Főigazgatóság 1953. június 12-i, 1442/1953 sz. Veltynek Szentgálra³⁹ címzett levele így ír: „*A Maszobal által beküldött jegyzőkönyv alapján megállapítom, hogy a Csallános-völgy délnyugati lejtőjén a Bizottságnak bemutatott bauxit-előfordulás addig ismeretlen volt.*” (Az eredeti levélen piros ceruzával kiemelve T. A.).

1953 és 1959 közötti időből származó irat a hozzám jutott halmazban nem található, de a levélváltásra való hivatkozás igen. Velty az 1959. december 30-án kelt levelében a novemberi MSzMP pártkongresszusra hivatkozik, mely szerint „*az új alkotás megvalósításáért, létrehozásáért a dolgozó embereknek kijár a kellő anyagi és erkölcsi elismerés-megbecsülés.*”

A Nehézipari Minisztérium Színesfémipari Főosztálya április 6-i levelében (amelyre hivatkozik Velty 1960. április 18-i levelében) fölajánlhattak Veltynek – az ő szavaival –, valami „szégyenletes” kis összeget. 1960. szeptember 6-án ismételt levelet ír a Nehézipari Minisztérium Érc- és Ásványbányászati Főosztályának. Illetékesség hiányában a levelet átteszik a Színesfémipari Főosztályhoz. Aláíró: Morvai Gusztáv.⁴⁰ A levél a minisztérium által minden bizonnyal hozzá írott 61856/1958 számú, február 16. dátumú levélre hivatkozik.

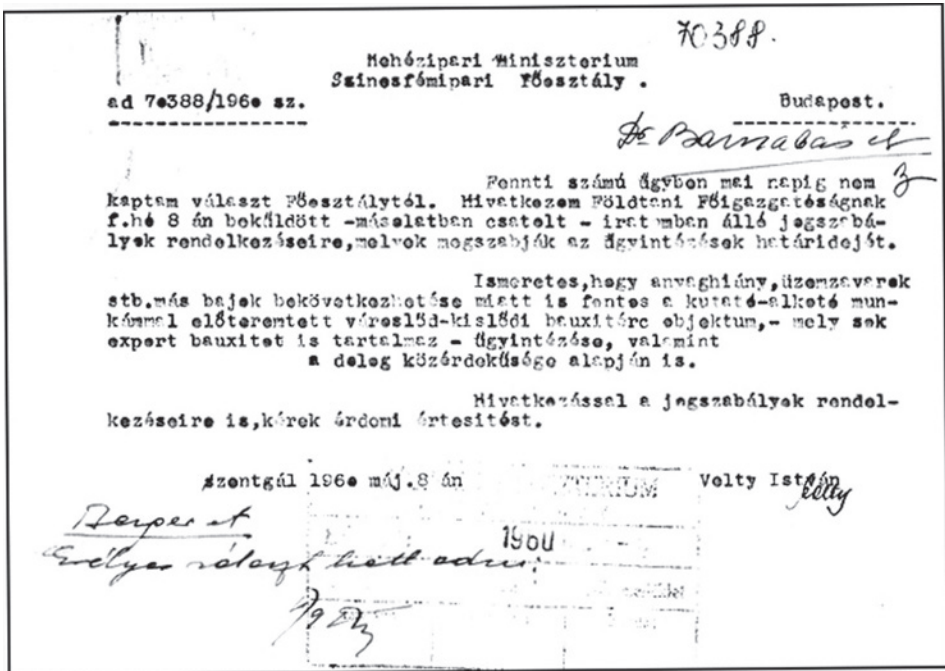
A levél által hivatkozott előzmények a fentiekben bemutatott dokumentumokban is megfogalmazták. Ami újdonság a levelében az nem szakmai, hanem politikai természetű. Az 1959. évi polgári törvénykönyvre hivatkozik, valamint a legfőbb ügyész „Törvényesség örhélyén” c. művére, mely szerint „*törvénysértés áll fenn akkor is, ha az intézkedésre KÖTELES hatóság vagy szerv nem intézkedik.*” A levél Barnabás Kálmánra⁴¹ van szignálva: „*Berger et. Erélyes választ kell adni!*” Az 1960. október hó jelzetű „Tényállás” c. közel három oldalas anyagában (nyilván folyó hó 12-i levelének melléklete) több figyelemre méltó megállapítása van, ame-

³⁸ Tehát timföldgyártási célra alkalmas.

³⁹ Veltyt nem tudjuk mikortól, Szentgálra deportálták és itt élt haláláig.

⁴⁰ Geológusmérnök, később sok éven át a Központi Földtani Hivatal alelnöke. Vele való későbbi beszélgetésem alkalmával emlékezett a Velty-ügyre, de lényeges információt nem mondott.

⁴¹ Akkor már a Magyar Alumíniumipari Tröszt főgeológusa, korábban a MAORT-per másodrendű, de fölmentett vádlottja.

Velty 1960 májusi levele

lyek jelzik Velty szakmai fölkészültségét, olvasottságát. „Ismeretes a bauxitkutatók előtt, jól tudta ezt a Maszobal is mint bauxitkutató, hogy az eocén formációk alatt – legtöbbször – hiányzik a bauxit, vagy szén van alatta, stb.” Majd egy eddig általam korábban nem ismert levél szerint a következőket írja: „Ezért humbug a maszobal azon állítása, vagy másoké, hogy a városlőd-kislődi területnek 1950-ben Szentes [Ferenc geológus⁴²] által történt geológiai térképezésekor, vagy mások, kimutatták volna a »bauxit« fedőrétegek jelentős kiterjedésű előfordulásait, mert ténylegesen nem bauxitfedőréteget, hanem csupán eocén mészkövet mutattak ki, viszont ezen a területen az eocén mészkő több [mint] félévszázada minden szakember előtt ismert volt.” Hivatkozik Vadász Elemér Bauxitföldtanára.⁴³ „Ez az 1953-ig ismert összes

⁴² A Maszobal időszakban (1950–54) a vállalat geológusa, egyébként a Magyar Állami Földtani Intézet kutatója.

⁴³ Megjelent 1953-ban. A kor és a szerző személye miatt is, meghatározó bauxitföldtani mű.

honi bauxitos területeket részletesen leírja. Meg sem említi és ismeretlen előtte is a munkámmal felkutatott szálban álló bauxit-objektumot.”⁴⁴

Velty 1961. március 25-i levelében értesíti a NIM Színesfémipari Főosztályát, miszerint „A Budapesti Fővárosi Bíróság 25. P. 31.000 számú végzése folytán csatolom a 7. sorszám alatt benyújtott előkészítő irataim másolatát.” Nyilván ezzel függ össze, hogy a Bauxitkutató Vállalat Velty-dossziéját Barnabás K. – ránk maradt cédulája szerint – 1961 márciusában átadta a NIM jogügyi osztályának „tanulmányozás végett”. Valószínűleg ez az irathalmaz később visszakerült Barnabáshoz, akinek hagyatékában, mint a tröszt főgeológus kutatója, 1985–86-ban fölleltem.

További érdekes dokumentumokat találtam az unokájától kapott Velty-hagyatékban. Például a Bányászati és Kohászati Lapokból kitépett cikket *Az orosz szovjet bányajoga* címmel, aláhúzásával, bejegyzéseivel.

Velty szakmai kapcsolatai

Kapcsolatteremtő képességéről már némi képet alkothattunk. Szakmai kapcsolatai is kiválóak voltak. Jelzi ezt például, hogy a lovasi, alsóörsi és balatonalmádi „vasérc” zártkutatómányaival megvizsgálataása ügyében a m. kir. iparügyi miniszter intézkedett. A magyar királyi Földtani Intézet igazgatója⁴⁵ a miniszter 54.596/1936. X. sz. rendelete értelmében személyesen vizsgálta meg ezeket Szentes Ferenc egyetemi tanársegéd kíséretében. Lóczy jelentésében hivatkozik egy korábbi, 1934. október 2-i geológiai kirándulására, amelyre Velty kíséretében került sor. Hasonló módon vizsgálta meg Velty 1936–37-ben a Balatonalmádi, Felsőörs és Alsóörs között szerinte több helyen szálban álló „hematit, limonit és mangánvasérc” kibúváásokat.⁴⁶ 1949-ben Schmidt Eligius Róbert és Jámbor Miklós vizsgálták a vörösberényi „vasérc” és a szentkirályszabadjai mangánérc, 1950-ben pedig Szentes az alsóörsi fillitekre és a vörösberényi vasércekre vonatkozó bejelentését. Különlegesség az OFGA-ban föllelhető, Fe:53 számon nyilvántartott Velty-levél (1950. április 16.), amelyet Vítális Sándor intézeti igazgatónak írt. A levél válasz Vítális soraira. A kettejük közötti viszonyt jelzi a levélen végig nyomon kísérhető tegezés. Szakmai-emberi kapcsolatai széleskörűségét az alábbi idézet is jellemzi: „Amikor Lóczy Lulu és gróf Teleki (betoldás tőlem: Teleki Géza geológus, Teleki István miniszterelnök fia) itt jártak és bemutattam nekik ezen ércsedéseket, szálban állónak deklarálták.”

⁴⁴ Veltynek tökéletesen igaza van, a helyzetet jól jellemzi. Vadász ui. egy évtizeddel korábban a terület zártkutatómányaik földadását javasolta munkaadó szervezetének az Aluércnek, kutatásra érdemtelenység okából.

⁴⁵ ifj. Lóczy Lajos.

⁴⁶ Ezek később Székyné Fux Vilma vizsgálatai alapján bauxitrokon kőzetnek bizonyultak.

Levelében hosszan foglalkozik az alsősörsi „grafitos-szenes-szénpalás rétegekkel”, számos szakmai-, felhasználás-technikai megjegyzést is téve. Hivatkozik Vítális Istvánnak „*a magyarországi szén-előfordulások és kutatásokról írt nagyértékű, kiváló művére*”. Velty e levelével minden kétséget kizáróan igazolta, hogy bár szakmán kívüli volt, mégis figyelemre méltó szakmai, emberi kapcsolatokat épített ki, igazolta szakirodalmi ismereteit, amelyek tetteiben is föl-föl tűnnek.

1932 decemberében, tehát alig több mint egy hónappal Laczkó Dezső október 28-i halála után, feltehetően utódja, Rhé Gyula múzeumigazgató kezdeményezésére felhívás született, amely gyűjtést kezdeményezett egy köztéri Laczkó-szobor állítására⁴⁷ Veszprém városában. A kezdeményező aláírók között találjuk tanítványa és barátja Velty István nevét is. A szobor 1937-ben közadakozásból megvalósult. Alkotója: Medgyessy Ferenc. Az adományozók között nyilván ott volt Velty is.

Laczkó és Velty barátságának és munkakapcsolatának további bizonyítékai

Laczkónak a veszprémi múzeumban őrzött terepi keménykötésű füzetei, jelesül az 1910. évi, Velty Ferenc nevét is említ. Azt, hogy a név ez esetben az idősebb Ferencet (+1917), vagy legidősebb fiát jelenti-e, bizonyossággal nem tudhatjuk, mindenesetre jelzi, hogy Laczkó a család más tagjával is kapcsolatban volt. A kapcsolat nagyobb valószínűséggel a sírköveket, egyházi jelképeket faragó vállalkozó (tehát az idősebb Ferenc) és a neves paptanár között-lehetett. Tehát Laczkó kötődése a Velty-családhoz már egy generációval előbb kezdődött. A gimnáziumi tanár-diák viszonyból a 26 év korkülönbség ellenére egy életre szóló barátság alakult. Velty gyakori kísérője lett Laczkó Dezsőnek geológiai bejárásain. A családi emlékezet szerint Velty még ásatásaiban is segített Laczkónak és megtárgyalták a legújabb hazai és Laczkóhoz eljutó idegen, főleg német nyelvű, a térségre vonatkozó, vagy alkalmazható földtani szakirodalmat. A barátság másik megnyilvánulása, amikor Velty az eplényi bauxitbánya bányahatósági okmányán az egyik telepet önmagáról István, a másikat barátjáról Dezső telepnek nevezte el. Laczkó és Velty geológiai együttműködésének nyomát az említett terepi naplóban több helyütt megtaláljuk, például 1921. május 9. dátumnál említi, hogy Welty (ő W-vel írta) Pistával „pizolitos bauxitot” láttak Szöcött. Nyilván az ekkor már folyamatban lévő Halimba-szöci kutatások során lemélyült feltáró aknában jártak, de legalábbis tanulmányozták a kibányászott anyagot. Velty már ekkor jól megfigyelhette, milyen a bauxit. S ennek az ismeretnek később nagy hasznát vette. Laczkó 1922. évi füzeté-

---

⁴⁷ Egy példányát a veszprémi Laczkó Múzeumban láttam.

ben olvashatjuk, hogy: Welti Pistától ajánlatot kérnek válogatott dió-mogyoró nagyságú betonkavicsra. Úgy tűnik, hogy Laczkó a vállalkozó Veltynek geológiai szaktanácsadója lett. 1926-ban a „reitzi szint”-ből (a térségi dolomit egyik jól meghatározható rétegtani egysége) mintát vesz „Wellynek elemzésre”. Nem tudjuk, a mintát ki, illetve milyen laboratórium elemezte. Nem zárható ki, hogy Velty egy kisebb laboratóriumot működtetett. Az 1929. évi füzetben olvashatjuk, hogy kettejük között „költésmegosztási megállapodás” született. Ez mindenképpen azt jelzi, hogy tevékenységük „ipari” méreteket kezdett € ölni. Barátságuk abban is megnyilvánult, hogy Laczkó gyakori vendég volt Veltyék portáján, s lányuk emlékezetében Dezső „bácsi” úgy él, mint szép hangú és énekelni szerető ember.

Velty István a kutató

A Magyar Országos Levéltárban őrzött dokumentumok szerint 1920. január 7-én a budapesti m. kir. Bányakapitányság Velty Istvánnak 64. szám alatt kutatási engedélyt adott Eplény, Olaszfalu, Gyulafirátót és Hajmáskér községek határában lévő zártkutatmányokra.⁴⁸ 1922-ben, majd 1925-ben ezen jogait megerősíteti.

1926-ban a bányakapitányság Eplény határában „István”, illetve „Dezső” védnév alatt bányatelket adományoztatott magának. A már említett bányatörvény a bányatelek adományozás előfeltételeként szabta meg a nyersanyag, adott esetben a bauxitérc feltáró kutatással (aknamélyítés, vagy fúrás) való ismeretét és akkreditált laboratóriummal való minőségigazolását. A bányatelek adományozás ténye igazolja ezek meglétét, akkor is, ha ennek részleteit nem ismerjük. A bányatelkekre 1926. december 19-én a MÁK részére szóló 3 hónap időtartamra kiterjedő opciót állapított meg.

Velty bauxitbányáját ifj. Lóczy Lajos, a Földtani Intézeti igazgatója, ahogy azt Laczkónak írt 1931. augusztus 31. keltezésű levelében jelzi: „*már régóta szeretném az odavaló bauxit, illetve mangánércet meggyűjteni és az előfordulásokat meg szemlélteni.*” Ránk maradt a Velty által használt földtani térkép, amelyen zártkutatmányai (nyilván annak csak egy része) is föl vannak tüntetve. Velty bányájának bauxit, illetve egyéb bejárásain gyűjtött más mintáit az Aluérc gánti ún. kísérleti laboratóriumában elemezte. A laborvezető Gedeon Tihamér volt, aki a magyar bauxittörténetnek jeles szereplője.

A trianoni békediktátum után az állam fellendítette a földtani nyersanyag-kutatási tevékenységet. Ez a Földtani Intézet működésében is, de a vállalkozók munkájában is jól tetten érhető. Szinte aranyláz-szerű volt a bauxitkutatási tevékenység e tér-

⁴⁸ A bányatörvény értelmében a kutatási engedély általános, azaz nem nyersanyag-specifikus és egy naptári évre szól, de ha egyéb feltételeknek megfelel, újra és újra kiváltható.

ségben. Több tíz vállalkozó kapcsolódott be ebbe a munkába. Ezek között voltak komoly pénzügyi- és szakemberháttérrel rendelkezők (pl. az 1917-ban, még Erdélyben alakult Aluérc Rt., majd később a Magyar Bauxit Rt.), de kispénzű magánszemélyek is. Ekkor vált ismertté a Halimba-szöci (1920), a gánti (1922) bauxitterület, majd néhány év leforgása alatt szinte az összes, később komoly készletet hordozó és több évtizedes bányászatot produkáló bauxitterület (Nyirád, Bakonyoszlop, Fenyőfő stb.)

Ebbe a versenybe, ebbe a küzdelembe kapcsolódott be a Velty család is. A „kutató” megjelölést ő adta magának egyik, a Maszobal-nak írott levelében s jelen sorok írója (2007) mondta ki róla, hogy valóban kutató volt, bauxitkutató, akinek nevét így, jelzős szerkezetben illik megőrizni a magyar bauxittörténetben.

A Velty-leszármazottaktól hozzám jutott, általa megjegyzésekkel ellátott, színes ceruzával aláhúzott szakirodalomból (pl. Földtani Közlöny) látható, hogy Velty az általa kutatott terület geológiai irodalmát ismerte, hasznosította. Az egyik eplényi mangánércel foglalkozó Földvári Aladár cikkre 1940. november 8-án lila ceruzával ráírja: *„rendkívül fontos adatok az eplényi mangánérc anyagra”*. S nyilván elégedetten olvasta (alá is húzta) Földvári konklúzióját, miszerint *„az eplényi mangánérc bánya már eddig is többszörösét szállította a szakértők által feltételezett ércmennyiségnek.”*

Velty kutatási engedélyt kap

1920. január 1-én a Budapesti Bányakapitányság 64. szám alatt kutatási engedélyt adott ki Velty István részére Eplény, Olaszfalu, Gyulafirátót és Hajmáskér községek területére. A kutatási engedély nem nevesítette abban a korban a kutatni kívánt ásványkincset, így az engedéllyel bauxitot, s mint látni fogjuk aranyat éppúgy kutatott valaki. Az engedélyt évente meg kellett újítani a hivatallal. Tudomásunk van arról, hogy az engedélyét 1922-ben és 1925-ben is megújíttatja. Ezt minden bizonynyal más esztendőben is megtette.

Egy Aluérc-irat tanúsítja, hogy Veltynek a harmincas évek közepén 214 „zártkutatmányi kör” volt a birtokában. Az irat léte önmagában is azt jelzi, hogy az Aluérc konkurenciát látott Veltyben, de ezt bizonyítja egy Vadász Elemér által írt levél is, amelyben az Aluérc vezetőségét a konkurencia felszámolására bízta. A családtól hozzám került dokumentumok között egy korabeli Bányászati és Kohászati Lapokra leltem, amely a rajta lévő pecsét alapján az ő bauxitelőfordulását is kutató Aluérc tulajdona volt. A lapot minden bizonynyal Velty aláhúzásai, megjegyzései tartkítják. Ezt valószínűsíti, hogy különös figyelemmel volt egy tési mangánérc lelőhelyet taglaló cikk iránt. Egy írás a korabeli szovjet (oros) bányatörvényt mutatta be s Velty ahhoz is tett megjegyzéseket. E megjegyzések, aláhúzások szakmailag művelt és nyitott emberre utalnak. Mint ahogy a már említett 1950. évi levelében hosszan fog-

lakozik az alósörsi „grafitos-szenes-szénpalás rétegekkel”, számos szakmai-, felhasználás-technikai megjegyzést is tett, hivatkozik Vítális István geológus professzornak „a magyarországi szén-előfordulások és kutatásokról írt nagyjértékű, kiváló művére”.

Ránk maradtak kis cetlijei is, amelyeken följegyezte, hogy a Balaton-felvidék térségben hol, mit lelt, mit vizsgálna tovább. Egy 1936. januári feljegyzésén a Honvédelmi Minisztériumnak további vizsgálatra küldött anyagok (barit, magnetit stb.) jegyzékét olvashatjuk. Egy levél tanúsága szerint 1938 szeptemberében a Lautawerk elemzi Velty eplényi bauxitját. Az elemzési adatok mutatják, hogy az eplényi bauxit, ha nem is gánti minőségű, de a timföldfeldolgozás számára megfelelő. Nyilván a Lautawerk cégnek is ajánlatot tett bauxitszállításra. Egy 1947. de-cemberi keltezésű, az Iparművek Képviselőlet Állami Rt.-től való, neki címzett levél azt tanúsítja, hogy 1947 decemberében az eplényi bányájából származó „vasdús bauxitnak” igyekszik vevőt találni.

Velty földtani szakmai kapcsolatai

A Földtani Intézet Tudománytörténeti Adattárában őrzött levelei mutatják: tegezõ viszonyban volt az intézmény igazgatójával, ifj. Lóczy Lajossal, s a családi emlékezet szerint jó kapcsolatban volt id. Lóczy Lajossal, a világhírű geológus-geográfus professzorral is, s a kor más, a Bakonyban bauxit után kutató személyiségeivel: Vadász Elemér, Kormos Tivadar, gróf Teleki Géza geológusokkal is, valamint Balás Jenő bányamérnökkel, a gánti bauxit felfedezőjével. Vadász 1945 után a kor, illetve a hatalom kedvence, Teleki pedig az USA-ba emigrált. Laczkó 1921. évi terepi naplójában bizonyos „Györgyöt” említ, aki minden bizonnyal a Halimba-Szóc térségi bauxitkutatást azidőben egy bécsi konzorcium megbízásából vezető bányamérnök Aknaszlatinai György Albert. Velty minden bizonnyal vele is ismeretséget kötött. A terepi viszonyok között reverendáját (engedéllyel!) nem hordó paptanár Laczkót, s a vele együtt lévő kőfaragó vállalkozóként ismert Veltyt a terepen dolgozó, az aknamélyítést irányító bányamérnökök, geológusok nyilván nem tekintették konkurenciának, tehát sok mindent elmondtak, megmutattak nekik. Laczkó Dezső feljebb már említett 1926. évi terepi kiskönyvéből ui. egyértelmű, hogy Laczkó (és a fogalmazásból megítélhetően Velty is) az egyik malomvölgyi kutató aknába is lemehetett, mert mint írja, a tárnában a tájoló mágnestűjének „erősebb kilengését észleltük.” Ezidőtájt ismerkedhetett össze Velty a Tapolcai Bánya Rt., illetve az Aluérc Rt. térségben dolgozó kutatóival, így Kormos Tivadar, illetve Vadász Elemér, Vítális Sándor geológusokkal. Nyilván Laczkó ismertette össze a balatonfüredi kötődésű idősebb és ifjabb Lóczy Lajossal, mindketten a Földtani Intézet igazgatói voltak.

Küzdeme az államosítás ellen

A bauxitbányászat és az alumíniumtermelés államosításáról szóló 1948. évi XIII. törvény, mint államosítandó objektumot nevesíti „Velty István olaszfalusi bauxitbányáját”. Pedig akkor már évek óta nem működött, s érdemi bauxitkészletet sem őrzött. 1948. október 8-án kelt levelében bányájának államosítását megfogalmazó Iparügyi Minisztériumi határozat ellen jogorvoslati kérelemmel fordul a „Döntőbíróshoz”. Közel hét oldalas indoklásában az ide vonatkozó törvényi passzusokra, nemzetközi gyakorlatra, az új hatalom politikai nyilatkozataira s emberieségi érvekre hivatkozva kísérel meg számára kedvezőbb döntést elérni. A válaszlevél nem maradt meg, nem került hozzám, de e nélkül is tudjuk, eredménytelenül írta kérvényét. A több évtized alatt, „*egyetlen fillér állami támogatás nélkül*”, „*éjt nappallá téve dolgozva*” elért eredményei közül megemlíti a „*hatalmas méretű balatoni kvarcit bánya*”⁴⁹ felkutatását és működtetését, hazánk egyetlen mangánérc bányáját, az eplényi bauxit-bányát s más, kisebb jelentőségű kutatási eredményeit.

Velty Szentgálra internálják

Kitelepítésének sem indokára,⁵⁰ sem pontos időpontjára adatot nem leltem. Egy 1949. október 18-i, neki címzett levélen még veszprémi címe szerepel. 1950. évi és későbbi leveleiből egyértelmű, hogy veszprémi ingatlanjait elkobozták.

Régi szokását most is megtartja, folytatja terepbejárásait. Ezek során fedezi föl a később kislódi néven szereplő bauxit előfordulást. A Budapesti Bányakapitányság kutatási engedélyeit nyilvántartó ún. Zártkutatmányi Könyvekben⁵¹ megtalálhatjuk Velty István kislódi zártkutatmányainak bejegyzését, ami a bauxit föllelését nem igazolja, de azt igen, hogy Velty már a korábbi években intenzíven foglalkozott a kislódi területtel is. Érdekességként megemlítem, hogy korábban ugyanezen térségben az Aluércnek is voltak a térségben zártkutatmányai, de Vadász Elemér Aluérc szakértő az ezekről való lemondást javasolja megbízójának, a területnek bauxitkutatásra való érdemtelenységére hivatkozva.

---

⁴⁹ A „kvarcitbánya” jelentése ma: „permi vörös homokkőbánya”. E kőzettermelésbe vonásának valóban máig ható jelentősége van a térségben.

⁵⁰ Bányatulajdonos volta nyilván alapvető ok volt.

⁵¹ 1948-ban a régi (osztrák) Bányatörvény megszűnésével a kutatási adatoknak a budai Bányakönyvekben való rögzítése is megszűnt.

Velty fölfedezi a kislódi bauxitlelepet

Velty István mintegy 12 éven át, 1949-től lényegében haláláig (1962) harcolt a Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt-vel (MASZOBAL), majd az illetékes magyar szervekkel igazáért, felfedezői jogainak elismertetéséért. E küzdelem néhány dokumentuma szerencsésen átvészelte az évtizedeket. Az alábbiakban ezekből szemelgetünk.

1960-ban a Bauxitkutató Vállalat összefoglaló jelentést készített a kislódi bauxitlelepről. A jelentésről Noszky Jenő (a kor s az események tanúja) készített bírálatot,⁵² amelyben a felfedezés körülményeiről ezt írja: „*Velty István szerepét az Öreg-hegyi bauxit előfordulásának megtalálásában a jelentés nem egészen a valóságnak megfelelően állítja be. Az igazság az, hogy Velty 1952. év végi és 1953. év eleji bejelentései tették az előfordulást az Expedíció Vezetősége előtt ismertté s a felderítő kutatást annak alapján tervezték be 1953-ban!*” A Noszky által jelzettek az alábbiak, s főleg Velty igazát messzemenően megerősítik.

Szentes Ferenc 1950 évben készített 1:25.000 léptékű geológiai térképén az az előfordulás **NEM** szerepel! tehát
ilyképen **UJNAK** tekintendő.

Megjegyzendő, hogy máj. 22 én dr. Jaszkó S és dr. Gőbel E. geológusok és Drel sieger topográfus a K1. fúrás kitérése alkalmával a Csallános árokából kiindulva megtalálták a fenti előfordulásból bemosott bauxit darabkákat, t törmelékot. A május 25 én kelt kutató fúrást elrendelő központi útasi tá est a bauxitindikációt már leírja.

Részlet a Maszobal 1953. évi leveléből

Perben két országos hatóságával

Velty 1960. november 17-i beérkezési dátummal pert indít az Országos Földtani Főigazgatóság (OFF) és a Nehézipari Minisztérium (NIM) ellen „*jogdíj és kártérítés megfizetése végett*”. Keresetében, amely föllelhető a Budapest Fővárosi Levéltárban, bő 6 gépelt oldal terjedelemben megfogalmazta a Maszobal-lal, illetve az Ipari Minisztériummal, valamint jogelődjével lényegében 1949 óta folyó vitájának, levelezésének fentiekben röviden bemutatott lényegét. Különösen a Maszobal által 1953. április 20-án kelt levelében megfogalmazott ígéretére való tekintettel, amelyben a felfedezésért, illetve a lelőhely megmutatásáért díjazást ígértek neki. Igaz, a magyar illetékes szervek által. Az alperesek a kereset elutasítását kérték, arra

⁵² Noszky Jenő, 1961. A Kislőd Öreghegy-i bauxitelőforduláson végzett kutatómunkákról és készletszámításról készített földtani összefoglaló jelentés bírálatá.

való hivatkozással, hogy egyik szervezet sem jogutódja a Maszobalnak. (A Maszobal ui. 1954 novemberében ellentételezés fejében a magyar alumínium-iparban volt (rész)tulajdonát átadta a magyar államnak). A NIM védekezésében ráadásul kétségbe vonta, hogy „*felperes értékes adatokat szolgáltatott volna, de ha ezt tette volna, ez állampolgári kötelessége volt csupán.*” A NIM indoklása teljesen hamis volt, mint azt a fentiekben az eredeti dokumentumok alapján bemutattuk. A Fővárosi Bíróság Velty István keresetét elutasította s őt 1000–1000 Ft perköltség megfizetésére utasította, pedig keresetéhez „szegényjogi kérelmet” is mellékelte. A szegényjogi kérelem jogintézményének ismerete s a kereset nyelvezete arra utal, hogy Veltyt jogvégzett ember segítette.

A történetben roppant figyelemre méltó, hogy Veltyvel szemben nem súlyt le a MAORT-per jól ismert, a szénbányászati vezetők elleni perek utóbbi években ismertté vált (főleg Cserényi-Zsitnyáni Ildikó munkássága⁵³ révén) szigora. Egy ember ellen, aki évekig vitázott igazáért a Maszoballal, aki pert indított (!) a Kádárkorban az államhatalmi szervek ellen. Egy kitelepített ember ellen a hatalom szigora mégsem súlytott le! Nem tudjuk, mi a magyarázat. A Maszobal viselkedésére magyarázatul szolgálhat, hogy a Maszobal Bauxitkutató Expedíciójánál mentesség, asylumot nyertek a Rákosi-rendszer szemével nézve nem egészen „tisztamúltú” magyar szakemberek is. A Maszobal-nál hajdan szolgáló magyar szakemberek elmondták nekem, hogy a szovjet vezetők a szakértelmet nézték. A gazdálkodásban tehát nem a vulgármaterializmus, hanem a gazdasági racionalitás érvényesült. A perszakasz iratainak csak halvány töredéke maradt ránk, lényegében csak Velty részletes, 6 és fél oldalas, új információt nem tartalmazó előterjesztése.

Végezetül

Velty Szentgálról írott leveleiben magát kutatónak titulálta. Eredményei alapján a szakmai utókor nemcsak elfogadhatja Velty önmegnevezését, de főleg a kislódi bauxit fölfedezőjeként befogadhatja a sikeres bauxitkutatók közé is.

A magyar bauxitkutatás, bányászat „nagyhalai” mint az Aluérc, főleg német tökével működtek, vagy – mint a Magyar Bauxitbánya Rt. – a magyar állam támogatását bírták. A Velty-történetben viszont az ő magántőkéje „működött”. A történet kü-lönösségét fokozza, hogy nevezett „bányapolgár” magánúton lett a bauxitkutatás szakértője s hogy e „magánútnak” segítője, formálója Veszprém város és megye, sőt az ország legendás alakja, ma a veszprémi múzeum nevét adó Laczkó Dezső pap-tanár, a „reverendás geológus”.

---

⁵³ CSERÉNYI-ZSITNYÁNYI Ildikó 2018

IRODALMI HIVATKOZÁSOK

- CSERÉNYI-ZSITNYÁNYI Ildikó (2018): *Aknamunka. Szabotázsperek a Rákosi-korszakban*. Budapest.
- KORMOS Tivadar (1927): Bauxit, laterit, vörös agyag. *Bányászati és Kohászati Lapok*.
- S. LACKOVITS Emőke (1982): A köveskáli felső és alsó református temető 18. és 19. századi sírjelei. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 16. 287–300.
- SZABÓNÉ DRUBINA Magda (2002): Ki is volt Velty István? *A mi múzeumunk*. A Magyar Alumíniumipari Múzeum Baráti Körének Lapja. 15. szám. 2002. március.
- TÓTH Álmos (2007): Velty István, a „kutató”. *Bányászattörténeti Közlemények* III. 55–76.
- TÓTH Álmos (2008): A magyar bauxit anyagvizsgálat-történet korai időszaka (1863–1946). *Bányászati és Kohászati Lapok*. 53–64.
- TÓTH Álmos (2011): Laczkó Dezső, a reverendás geológus 1860–1932. *Emlékkötet Laczkó Dezső születésének 150. évfordulójára*. Szerk.: S. Perémi Ágota. 121–138.
- VADÁSZ Elemér (1927): Mélyfúrásokból kikerült minták szennyeződésének különös esete. *Bányászati és Kohászati Lapok*. 372–376.
- VADÁSZ Elemér (1930): *A magyarországi bauxitkutatások addigi eredményei és a jövő kilátásai*. Aluérc Irattár, ma szerző birtokában.
- VESZPRÉMMEGYEI FEJEK (1929): *Emlékalbum a vármegye egyházi, hivatali, tudományos, társadalmi és közgazdasági reprezentánsairól*. A bevezető sorokat írták Komjáthy László és Tenzlinger József. Szerk.: Hahn Ferencz és Zsadányi Oszkár, Veszprém.